

ВІСНИК

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Випуск 4

УДК 378.4(082):159.9

ББК 74.58

В53

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ №14578-3549 ПР від 11.11.2008 р.

Рекомендовано до друку вченою радою Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
(протокол № 10 від 24 жовтня 2012 р.)

Рецензенти:

- О. І. Бондарчук**, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології
управління ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»
О. П. Сергеєнкова, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної,
вікової та педагогічної психології Київського університету імені Бориса Грінченка

Редакційна колегія:

- Г. К. Радчук**, доктор психологічних наук, професор
(відповідальний редактор)
Т. В. Дуткевич, кандидат психологічних наук, доцент
(заступник відповідального редактора)
О. В. Савицька, кандидат психологічних наук, доцент
(відповідальний секретар)
С. П. Миронова, доктор педагогічних наук, професор
Т. Й. Франчук, кандидат педагогічних наук, доцент
Л. П. Мельник, кандидат педагогічних наук, доцент
В. П. Кутіщенко, кандидат психологічних наук, доцент
В. І. Співак, кандидат психологічних наук, доцент

**В53 Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана
Огієнка: Психологічні науки. / [редкол.: Г.К. Радчук відп. ред. та ін.]. — Кам'янець-
Подільський: ПП Медобори-2006, 2012. — Вип.4. — 212 с.**

У науковому виданні вміщені матеріали регіонального науково-практичного
семінару «Компетентнісний підхід у підготовці фахівця з вищою освітою»,
організованого лабораторією педагогіки та психології вищої школи Кам'янець-
Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Видання адресоване науковцям, викладачам вищих навчальних закладів та
студентам.

ISBN 978-966-1638-99-9

УДК 378.4(082):159.9

ББК 74.58

© КПНУ імені Івана Огієнка, 2012

ЗМІСТ

Передмова.....	3
КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД В ОСВІТІ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ	
Присакар В. В.	Професійна компетентність як педагогічна проблема..... 5
Дорофей С.В., Скорич Л.П.	Компетентнісний підхід як чинник модернізації вищої освіти..... 14
Франчук Т. Й.	Діагностика в системі компетентнісної професійної освіти..... 20
Кутішенко В. П.	Професійна соціалізація студентів як шлях їх духовного розвитку 25
Ляска О. П.	Психологово-педагогічні принципи реалізації компетентнісного підходу у підготовці інженера-педагога..... 32
Боднар І. Є.	Структура професійної компетентності вчителя – філолога..... 39
Грунтей Т. І.	Ключові компетентності учнів основної школи: європейська практика та українські можливості..... 43
СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ КОМПЕТЕНТНОГО ФАХІВЦЯ	
Вонсович В. П.	Педагогічна технологія формування ключових компетенцій майбутнього вчителя..... 50
Попович А.С.	Нетрадиційні лекції з української мови вищій школі..... 55
Федорчук Е.І., Федорчук В.М.	Формування педагогічної компетентності майбутнього вчителя у процесі інтерактивного навчання..... 59
Співак В. І.	Особливості використання інноваційних педагогічних технологій в системі підготовки майбутнього соціального педагога..... 65
Конькова Т. І.	Технологія підготовки студентів до розв'язання педагогічних ситуацій..... 70
Столяренко О. Б.	Психологічна підготовка вчителя до роботи з різновіковою групою учнів..... 77
Толков О. С.	Розвиток методичної компетентності викладача вищої школи..... 85

Ключевые слова: компетентносное образование, интерактивное обучение, личностно ориентированное обучение, субъектная позиция студента.

The article deals with the problem of diagnostic processes in competence education, based on person directive technology, it determines sense of control as a condition of forming student's position, which is an active subject of study organization, professional self-development.

Key words: competence education, interactive study, person directive study, student's subjective position.

УДК 159.9:130.122

В. П. Кутішенко

ПРОФЕСІЙНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТІВ ЯК ШЛЯХ ЇХ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ

У статті віддзеркалені окремі аспекти проблеми професійної соціалізації студентів під час навчання у вищій школі в контексті їх духовного розвитку.

Ключові слова: професійна соціалізація, професійна культура, професійна ідентифікація, духовний розвиток, духовність, особистість.

Сучасна парадигма вищої освіти зосереджена на формування орієнтирів, при яких процес входження молодої людини в професію повинен узгоджуватися з природою цієї людини, становленням її індивідуальності, а також сприяти її духовному розвитку. Отже, вирішення проблеми взаємозв'язку професійної соціалізації студента із становленням духовності майбутнього професіонала стає одним з найважливіших завдань сучасної вищої освіти. Очевидно, вирішити її неможливо без появи таких орієнтирів, які направляли б учасників освітнього процесу на максимальне розкриття у молодій людині творчої самостійності, індивідуальної своєрідності, а отже, гостро постає питання розвитку духовності майбутніх фахівців у процесі професійної соціалізації, що й обумовлює актуальність обраної нами теми.

До проблеми духовного виміру особистості зверталися ряд науковців, таких як М. Архангельський, А. Бадхен, А. Бандура, С. Белорусов, І. Бех, М. Борищевський, Е. Еріксон, О. Зеличенко, Г. Костюк, А. Маслоу, І. Пасічник, В. Петровський, Е. Помиткін, К. Роджерс, М. Савчин, В. Франкл, Е. Фромм, К. Юнг та інші.

Духовність як умову професійного розвитку особистості розглядали І. Зязюн, О. Киричук, В. Пономаренко, О. Ткаченко та інші.

Однак, проблема професійної соціалізації майбутніх фахівців як шлях їх духовного зростання на сьогоднішній день не достатньо вивчена.

Мета нашого дослідження полягає у визначенні особливостей професійної соціалізації студента в контексті його духовного розвитку.

Науковці, що досліджують проблему духовного розвитку особистості, все більше уваги звертають на процес її соціалізації та індивідуалізації. У цьому контексті особливий інтерес становить професійна соціалізація особистості.

Говорячи про професійну соціалізацію, слід зазначити, що це багатоплановий процес входження індивіда в професійне середовище (засвоєння професійного досвіду, оволодіння стандартами і цінностями професійного співтовариства) й активної реалізації накопиченого професійного досвіду, що передбачає безперервний професійний саморозвиток та самовдосконалення [2; 8].

Хоча професійна соціалізація особистості відбувається на різних етапах її розвитку, початковий період входження особистості в майбутню професію, коли відбувається первинне усвідомлення вимог до особистості майбутнього професіонала та закладаються орієнтири її розвитку, представляє особливий інтерес, адже саме в цей період визначаються шляхи духовного зростання особистості.

С. Доскач вказує те, що саме в студентські роки життя пропонує молодій людині нескінченну кількість виборів, життєвих самовизначень у найрізноманітніших сферах людської діяльності і, що не менш важливо, у виборі ціннісних орієнтирів, пошуку шляхів духовного збагачення [4].

Так, на думку І. Сидоренко, саме у вузі повинна відбуватися інтеграція «загальнолюдських» якостей індивіда з якостями професійними, що дасть змогу формувати спеціаліста, який зможе активно й ефективно взаємодіяти з іншими людьми, конструктивно впливати на виробничий колектив або соціальну групу, до складу якої він увійде [12].

Адже процес навчання студента охоплює не лише дидактичний, пов'язаний із засвоєнням знань, компонент, але і соціально-психологічний, що відтворює характер взаємин у студентській групі, соціально-психологічну групову атмосферу, рівень розуміння в системі «педагог-студент» та ін. Встановлено такі складові соціально-психологічного компонента навчальної діяльності студентів: проблеми адаптації студентів до умов навчання у ВНЗ; особливості створення позитивного соціально-психологічного клімату в студентській групі; налагодження стосунків студентів із викладачами; соціально-психологічні бар'єри студентів, обумовлені навчанням; типи спілкування і діяльності на рівні «педагог-студент», «педагог-студентська аудиторія»; проблеми взаєморозуміння викладача і студентів; етнопсихологічні особливості спілкування в процесі навчання та взаємодії; проблеми міжособистісних конфліктів [6].

Особливості вирішення проблем соціально-психологічного компоненту навчання визначають специфіку професійної соціалізації студентства. Зокрема, успішне їх вирішення сприяє становленню основ

гуманістичної культури майбутнього фахівця, умінню налагоджувати стосунки з різними категоріями людей в процесі трудової взаємодії, що, в результаті, призводить до його духовного зростання.

Так, С. Доскач вважає, що духовність як головний компонент праці може бути втілена у взаєминах, які складаються у процесі професійної діяльності між її учасниками. Доброзичливі людські взаємини між колегами, і навіть праця, яка виконується індивідуально, але усвідомлюється людиною в її особистісному гуманістичному сенсі, є невичерпним джерелом духовного збагачення особистості [4].

У цьому контексті духовні якості фахівця пов'язуються з його моральною вихованістю, особливостями ставлення до інших людей. Так, ряд науковців вважають, що важливим джерелом духовності суб'єкта є етичні норми, на які він орієнтується у повсякденному житті (в тому числі обумовлені не тільки його уявленням про належне, моральне ставлення до іншої людини, але і практичними, утилітарними міркуваннями). У цих нормах закріплени найвищі зразки людської культури. І якщо суб'єкт засвоєє, переживає їх як внутрішньо обов'язкові зразки поведінки, то він долучається до вищих духовних цінностей буття. Духовне багатство людини зростає, коли закріплени в громадських нормах духовні цінності стають невід'ємною частиною її духовного світу, суб'єктивної реальності [10].

Велику роль у становленні духовності особистості відіграє праця. Зокрема, шлях духовного зростання фахівця в процесі професійної соціалізації полягає у формуванні усвідомлення улюбленої праці, праці за покликанням як однієї з найважливіших суспільних, людських цінностей. Це допомагає людині збагнути власні можливості та реалізувати себе, відчути свою соціальну значущість, потребність людям, здатність дарувати своєю працею щастя рідним, близьким і незнайомим людям, Батьківщині.

На думку багатьох вчених найвиразніше духовність виявляється у ставленні людини до праці. Усвідомлення працьовитості як найсуттєвішої особистісної риси є одним із важливих показників духовності людини. Той, хто збагнув цю істину, не лише ставиться до праці як до засобу забезпечення необхідного матеріального достатку, але й усвідомлює благородний вплив праці на людину, на розвиток, вдосконалення її психічних функцій, здібностей, волі, характеру. Така людина усвідомлює працю як невичерпне джерело натхнення, мук і радощів творення, творчих злетів [1; 4].

Отже, суспільство потребує фахівця, здатного працювати в колективі, раціонально підходити до власного зростання, оцінювати та вирішувати ситуації, які виникають у процесі життєдіяльності. Тобто бути особистістю, яка має сучасний світогляд та моральну свідомість, гармонійно поєднує професійну компетентність і громадську активність, здатна до творчої інноваційної діяльності та конструктивної праці в проблемних ситуаціях [12].

Саме тому в процесі професійної соціалізації студентів слід

акцентувати увагу на їх особистісному розвиткові, а саме, на формуванні їхньої професійної культури та професійної ідентифікації, що, в свою чергу, сприяє вирішенню проблеми становлення духовності особистості [8].

Термін «ідентифікація особистості з професією», що використовується зарубіжними психологами (Е. Ро, Д. Сьюпер та ін.), означає злиття життя професіонала з його діяльністю, при якому придбані ним якості і властивості починають виявлятися у всіх інших сферах його життєдіяльності і визначають його ставлення до дійсності. Все життя починає підкорятися інтересам професії, які виходять на перший план. Таким чином, процес взаємодії особистості і професії в широкому розумінні є двостороннім [13, с. 29].

Саме у професійній діяльності, відбувається індивідуальна реалізація особистості через її дії і вчинки. Суб'єктом професійної діяльності виступає інтегральна цілісність особистості, а сутність її активності – не стільки у набутті засобів діяльності, створенні й управлінні людськими відносинами, скільки у самореалізації своєї суб'ективності, що априорно розуміється як духовність особистості [4].

Говорячи про духовність особистості, відомий психолог А. Ковальов відзначав: «Коли ми характеризуємо духовне багатство особистості, то вказуємо, по-перше, на різновидність її потреб, інтересів і прагнень, які визначають різnobічну діяльність людини; по-друге, на багатство знань, навичок, умінь, які забезпечують реалізацію задумів; по-третє, на багатство обдарувань, які визначають можливості творчої діяльності особистості, і, нарешті, на різноманітність її контактів з людьми, що залежить від особливостей характеру (привабливість, здатність до спілкування, доброта й широта натури тощо), багатство особистості» [9, с. 20].

Таким чином, духовність повинна пронизувати усі рівні та етапи професійної соціалізації студентів та всі сфери їх діяльності.

Зокрема, духовний розвиток особистості реалізується передусім у сферах: розумової діяльності – як шлях від сприйняття інформації про навколошнє до глибокого усвідомлення її сутності; моральної діяльності – через референцію широкого спектру моральних норм (від засвоєння формальних норм ввічливості до прийняття гуманістичних принципів взаємодії з людьми); естетичної діяльності – у напрямі осягнення краси та вироблення потреби створювати прекрасне до оволодіння способами творіння прекрасних учників, дій, речей [3].

Разом з тим варто усвідомлювати відмінності між духовністю особистості та її знаннями як результату оволодіння культурою. В.Д. Шадриков стверджує: «Можна багато знати, але не вміти творити, багато знати, але не бути духовною людиною. Духовним знання стає тоді, коли воно перетворюється в особистісно значуще. Тільки особистісне знання є духовним знанням. Тільки знання, що має особистісний сенс,

адресований до соціального оточення, стає духовним знанням. Тому духовні здібності інтимно пов'язані з емпатією особистості, засновані на співчутті і співпереживанні» [14].

Професійна соціалізація студента може здійснюватися у двох напрямках. Один з них, що обмежує духовний розвиток, полягає в тому, що студент, завершивши визначений рівень навчання в системі освіти, прагне зберегти (нерідко – забути) засвоєні знання, навички, цінності. Другий, що створює широкі можливості для подальшого духовного розвитку особистості, виявляється в тому, що людина, ставши дорослою і почавши свій самостійний трудовий шлях, продовжує опановувати багатствами культури за допомогою самоосвіти, самовиховання, саморозвитку [12].

Цей шлях безустанного духовного збагачення особистості через активне включення в сферу культури, зумовлює необхідність спрямовувати майбутнього фахівця в процесі професійної соціалізації до самостійного духовного розвитку.

Адже духовне життя кожній людині необхідно в собі ще відкрити, інакше можна все життя прожити, не помічаючи духовної сторони своєї особистості [5].

Для забезпечення успішної професійної соціалізації студента як складової його духовного розвитку необхідно допомогти студенту зрозуміти та змінювати себе, спонукати до найповнішого використання особистістного потенціалу.

У контексті вивчення особливостей професійної соціалізації студентства особливо значущим є аналіз результатів проведеного нами опитування студентів, який дозволяє констатувати певні тенденції. У свою чергу, аналіз цих тенденцій допоможе зрозуміти процеси, що відбуваються в молодіжному студентському середовищі та визначить основні напрямки психологічного супроводу їх професійної соціалізації у напрямку духовного зростання.

У нашому дослідженні брали участь 300 студентів перших курсів гуманітарних вузів м. Києва. Аналіз результатів опитування допоміг з'ясувати деякі особливості оцінки студентами специфіки їх професійної соціалізації. Так, студенти, порівнюючи чинники, що визначали особливості їхньої соціалізації в дитинстві і в студентські роки, вважають, що в дитинстві перше місце, за впливом на цей процес, займала сім'я (батьки, бабуся, дідусь, інші родичі) (45,5% опитуваних), друге — друзі (26,2%), третє — школа (23,1%), і лише 5,2% студентів виділяють як фактор художню літературу та інші види мистецтва.

Оцінка студентами впливу цих факторів на їх соціалізацію в студентські роки дещо змінюється. Так, за впливом на цей процес, перше місце, на думку студентів, як і в дитячі роки, займає сім'я, хоча значущість цього чинника значно зменшується (22,2%). На другому місці залишаються друзі (20,0%), третє місце займає університет (16,8%), значно

зростає вплив різних видів мистецтва (12,5%). А також з'являються вказівки на нові фактори соціалізації, яким студенти не надавали значення в дитячі роки. Це такі як: самоосвіта і самовиховання (9,2%), хобі (7,6%), сторонні люди (7,6%), соціальні ролі (5,1%).

Серед основних причин, що заважають першокурсникам розвиватися на даному етапі їх становлення, студенти називають такі як: лінь (27%), невпевненість у собі (21,6%), нестача вільного часу (18,9%) відсутність грошей (13,5%), повсякденні проблеми (10,0%) і сам процес навчання в університеті (9,0%).

Аналізуючи життя дорослих людей, студенти вважають найбільш абсурдним в їх житті те, що досягти успіху доросла людина може за наявності таких негативних рис як: egoїзм, байдужість, жорстокість, лицемірство. Найбільш неприйнятним для себе в світі дорослих людей студенти вважають нещирість, користолюбство, заздрість, стереотипність поведінки. Вони, також, переконані, що в світі дорослих існує несправедливість, але самим трагічним, на думку студентів, є те, що світом дорослих правлять гроші.

Цікавий той факт, що серед своїх найважливіших життєвих цінностей студенти виділяють такі: здоров'я, любов, щасливе сімейне життя, активну діяльність життя, наявність хороших друзів, самостійність і свободу. Порівняно з дитячими роками, в процесі професійної соціалізації, з'явилася повага до людей, зріс рівень загального розвитку, познайомилися з цікавими людьми, розширився кругозір і можливості, по-новому побачили себе, стали більше розуміти батьків, більше їх любити, а також з'явилася здатність про це вільно сказати. Але разом з тим, всі студенти виявили бажання, щоб батьки не втручалися в їхнє студентське життя. Хоча студенти відчувають потребу в психологічній підтримці при вирішенні проблем особистісного і професійного самовизначення, збереження і розвитку психічного здоров'я, розвитку соціальної активності і особистості в цілому. Вони хочуть, щоб куратори здійснювали з ними співпрацю в організації дозвілля, проведенні екскурсій, згуртуванні групи, більше спілкувалися, допомагали при конфліктах з викладачами, у вирішенні проблем з навчанням, давали поради, коли студенти звертаються за ними. Разом з тим, більшість студентів вважають, що на старших курсах університету потрібно усунути інститут кураторства, бо студенти так і не стануть дорослими людьми.

Отже, духовність повинна пронизувати усі етапи професійної соціалізації студентів та різні аспекти їх розумової, моральної та естетичної діяльностей.

У процесі професійної соціалізації студентів слід акцентувати увагу на їх особистісному розвиткові, а саме на формуванні їхньої професійної культури та професійної ідентифікації, що, в свою чергу, сприятиме вирішенню проблеми становлення духовності майбутнього фахівця, яка втілюватиметься у ставленні до праці, у взаєминах, що складаються у

процесі професійної діяльності між її учасниками і проявляється в усвідомленості студентом працьовитості як найсуттєвішої особистісної риси, у його моральній вихованості.

Аналіз особливості оцінки студентами специфіки їх професійної соціалізації дозволив встановити, що цей процес залежить не тільки від психологічних характеристик особистості самого студента, але і від соціального оточення. Для підвищення ефективності процесу професійної соціалізації студента в напрямку його духовного зростання необхідно ознайомити всіх суб'єктів освітнього взаємодії з основними тенденціями розвитку сучасного студента.

Список використаних джерел:

1. Борищевский М. И. Развитие саморегуляции поведения школьников: диссерт. в форме научн. докл. на соиск. ученой степени д-ра психол. наук: 19.00.07 / М. И. Борищевский. – К., 1992. – 77 с.
2. Грицюк І.М. Мотиваційний простір професійної соціалізації майбутніх фахівців-психологів / І.М. Грицюк // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН. – К, 2009. – Том 11, частина 1. – С. 93-101.
3. Джеджера К.В. Духовний розвиток особистості майбутнього фахівця як проблема професійної підготовки [Електронний ресурс] / К.В. Джеджера // Український науковий журнал «Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації». – 2012. – №1. – С. 106-111.
4. Доскач С. Вплив духовності на становлення особистості майбутнього практичного психолога / С. Доскач // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2011. – №4. – С. 175-182.
5. Знаков В. В. Духовность человека в зеркале психологического знания и религиозной веры / В. В. Знаков // Вопросы психологии. – 1998. – № 3. – С. 104–115.
6. Кутишенко В.П. Некоторые аспекты психологического сопровождения процессов социализации и индивидуализации студентов / В.П. Кутишенко, С.О. Ставицкая // Психологическая служба в высшем учебном заведении. Материалы городской научно-практической конференции с международным участием (15 февраля 2012 г.) – М.: МГПУ, 2012. – С. 94 - 98.
7. Орбан-Лембrik Л.Е. Соціальна психологія: Посібник / Л.Е. Орбан-Лембrik. – К.: Академвидав, 2003. – 448 с.
8. Панок В. Основи практичної психології: підручник / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. – Вид. 2-ге, стереотип. – К.: Либідь, 2001. – 536 с.
9. Петренко В.Ф. Основи психосемантики / В.Ф. Петренко. – Смоленськ: Вид-во СГУ, 1997.
10. Слободчиков В.І. Реальність суб'єктивного духу / В.І. Слободчиков // Розпочала християнської психології / За ред. Б.С. Братуся і С.Л. Воробйова. – М.: Наука, 1995. – С. 122 - 138.

11. Серъожникова Р. Основи психології і педагогіки: Навч. посіб. / Серъожникова Р., Пархоменко Н., Яковицька Л. – К.: Центр навч. літ-ри, 2003. – 243 с.
12. Сидоренко І.В. Психолого-педагогічні знання як фактор професійної соціалізації майбутніх фахівців у системі вищої освіти [Електронний ресурс] / І.В. Сидоренко// Педагогічні науки – 2006 – Том №46 (випуск 33) – С. 112-116. – Режим доступу до журн: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2006/46-33-22.pdf>
13. Холостова Е.И. Профессионализм в социальной работе / Е.И. Холостова. – М.: ИТК «Дашков и Ко», – 2009. – 236 с.
14. Шадриков В.Д. Психологія діяльності і здібності людини / В.Д. Шадриков. – М.: Логос, 1996. – С. 238 - 257.

В статье отражены отдельные аспекты проблемы профессиональной социализации студентов во время обучения в высшей школе в контексте их духовного развития.

Ключевые слова: профессиональная социализация, профессиональная культура, профессиональная идентификация, духовное развитие, духовность, личность.

The article covers some aspects the problem of professional socialization students youth during training in higher school. in the context of their spiritual development.

Key words: professional socialization, professional culture, professional identity, spiritual growth, spirituality, personality.

УДК 378.091

О. П. Ляска

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ У ПІДГОТОВЦІ ІНЖЕНЕРА- ПЕДАГОГА

Побудова навчального процесу у вищій школі на засадах компетентнісного підходу вимагає від науковців, практиків-педагогів формульовання та застосування принципів його успішної реалізації. У статті сформульовано основні принципи компетентнісного підходу, які стосуються змістових, цільових, технологічних та саморефлексивних аспектів підготовки інженера-педагога у вищому закладі освіти.

Ключові слова: професійна компетентність, інженер-педагог, принципи підготовки, інженерно-педагогічна освіта.